

ÚJ TANTERVEINKRŐL

GRASSALKOVICH MÁRIA
Miskolc

Magyar nyelv és irodalom az 5. osztályban

Többéves tapasztalatom az, hogy az első-második osztályban általában komplex anyanyelvi órákat tartanak a kartársak. Már a 3—4. osztályokban a tananyag — hosszú irodalmi—történelmi olvasmányok, nehezebb nyelvtani jelenségek, fogalmak — arra készíti a nevelők többségét, hogy külön nyelvtan-, ill. irodalom- (olvasás, fogalmazás) órákat tartsanak. A legjobbak természetesen így is törekednek a változatosságra, megfelelő feladatsorral az anyanyelvi komplex jelleg megőrzésére.

A felső tagozatban viszont sokszor teljesen eltűnik a komplexitás. Különösen a hagyományos, régi tanterv szerinti magyaroktatást évtizedekig művelőknek nehéz az átállás. A tanterv, a taneszközök is hagyományosan tagoltak: irodalomra és nyelvtanra, s ennek megfelelő a tanulók értékelése is. További mesterséges tagolást jelent, hogy általában egy nyelvtanórát egy irodalom követ, néha csak napi egy magyaróra van. Ha egy-egy témára, műre, fogalomra több óra szükséges, ezek messze elszakadnak egymástól, nap vagy napok múlva kerül sor a folytatásra, s akkor hosszabb-rövidebb időt az vesz el az órából, míg felidézi, ráhangolódik az osztály újra a témára.

Célszerűbbnek látszik, ha legalább két magyaróra van egymás után, így folyamatosabban, ésszerűbben lehet dolgozni. Az óráközi szünet csak pihenést, felfrissülést jelent, s nem zökkenti ki lényegesen a nevelőt és a tanulókat a munkából.

Az idén 5. osztályban tanítottam magyart. Megpróbáltam nem a hagyományos egy irodalom, egy nyelvtan beosztás szerint, hanem az egyes témaköröket folyamatosan, egyszerre végigvenni. Különösen a terjedelmesebb alkotásokat, pl. Petőfi: János vitézét, a kötelező vagy egy-egy ajánlott olvasmányt, de az egyes nyelvtani blokkokat is logikusabb és eredményesebb volt a lehető legkisebb megszakítással, egymás utáni órákon feldolgozni.

Röviden, vázlatosan, a fő témákat megjelölve a következőképpen alakult az évi anyag elosztása:

Óraszám	Anyag	Könyvtárban
1.	A taneszközök megismerése, a követelmények, a felkészülés módszere, olvasmányaink (a kötelező és ajánlott, ill. javasolt irodalom, folyóiratok)	K
2.	Hogyan keletkezett a beszéd?	
3.	A nyelvek keletkezése, nyelvrokonság	
4.	Anyanyelvünk: a magyar nyelv	
5.	Összefoglalás, a témához hozzáolvasottak megbeszélése	
6.	Ki mit tud a nyelvek keletkezéséről? (Feladatlap)	
7.	A feladatlapos megoldás elemzése Mit tanulunk a magyar nyelv óráin?	
8.	Ismétlés: a mondat, szó, hang	
9.	A mondatok a beszédben és az írásban	
10.	Írásjelek	

11.	A mondatrészek	
12.	A mondatrészek szerinti elemzés gyakorlása	
13.	A szófajok	
14.	A mondattani és szótani elemzés gyakorlása	
15.	Ellenőrző dolgozat	
16.	A dolgozat elemzése, a hiányosságok pótlása, játékos, versenyszerű gyakorlás	
17.	Szituációs gyakorlatok, élménybeszámolók	
18.	Az alsó tagozatos könyvtárismeretek gyakorlása, új könyvek, folyóiratok a könyvtárban	K
19—20.	Saint-Exupéry: A kis herceg	
21.	Hogyan készítsünk olvasónaplót, örsi naplót stb.	
22—23.	Meseolvasás. Ismert mesék dramatizálása, bábozás, dia	K
24—25.	Tündér Ilona és Árgyélus	
26—27.	Fehérlófia	
28—29.	Andersen-mesék	K
30—31.	Grimm-mesék; kedvenc meséink	K
32.	Csalimesék	K
33.	Mesemondók, mesegyűjtők	K
34.	Magyar írók gyűjtött és írott meséi (Illyés, Zelk)	K
35—36.	Zelk Z.: Mese a kiscsikóról...	
37—38.	Puskin: Mese a halászárról...	
39.	Állatmesék	K
40—41.	Mesecírás, illusztrációkészítés, bábozás, dramatizálás	
42.	Mondák, mítoszok	K
43.	A Kalevala	
44.	Görök, római mondák, mítoszok	K
45.	A Biblia	K
46.	Mondák, mítoszok feldolgozása önállóan	K
47.	Összefoglalás: mesék, mondák, mítoszok	K
48.	Témazáró írás	
49.	A témazáró értékelése, a hiányosságok pótlása, esetleg kiegészítő anyag; a párbeszéd gyakorlása	
50.	Dolgoztatás: elbeszélés párbeszéddel	
51.	Dolgozatjavítás	
52.	Hangalak és jelentés: Egy- és többjelentésű szavak	
53.	Többjelentésű és azonos alakú szavak	
54.	Rokonértelmű szavak	
55.	Hangutánzó és hangfestő szavak	
56—57.	A tanult nyelvtani anyag sokoldalú gyakorlása	K
58.	A szavak szerkezete	
59.	Összefoglalás, gyakorlás: a szavakról tanultak	
60.	Ki mit tud a szavak jelentéséről és szerkezetéről?	
61.	A Ki mit tud elemzése, a hiányosságok pótlása, esetleg játékos vagy versenyfeladatok	
62—63.	Ellenőrző dolgozat, elemzése	
64.	Szólások, közmondások	K
65—66.	Dickens: Twist Olivér	K
67.	Könyvtári ismeretek: szótárak, lexikonok	K
68—69.	Így élt a szabadságharc költője (Petőfi élete, versei)	K
70.	Petőfi: István öcsémhez	
71.	Petőfi: Egy estém otthon	
72.	Petőfi: Szülőimhez	
73.	Petőfi: Pató Pál úr	
74.	Petőfi-versek olvasása, az elemzés gyakorlása	K
75.	A János vitéz keletkezése, sorsa	
76.	Petőfi: János vitéz 1—2. rész	
77.	Petőfi: János vitéz 3—4. rész. A hasonlat	
78.	Petőfi: János vitéz 5. rész. A leírás	
79.	Fogalmazási gyakorlás: a leírás	

80.	Petőfi: János vitéz 6. rész. A megszemélyesítés	
81.	Petőfi: János vitéz 7—10. rész.	
82.	Olvaságyakorlás, versmondás, bábozás. A metafora	
83.	Petőfi: János vitéz 11—12. rész	
84.	Petőfi: János vitéz 13—15. rész	
85.	Tömörítés, a vázlatkészítés gyakorlása	
86.	Petőfi: János vitéz 16—18. rész	
87.	Fogalmazási gyakorlás: elbeszélő részek, párbeszéd, leírás	
88.	Dolgozatírás: elbeszélés párbeszéddel és leíró részzel	
89.	Dolgozatjavítás	
90—91.	Részösszefoglalás, a szemléletesség eszközei. Vetélkedő, dramatizálás	
92.	Petőfi: János vitéz 19—20. rész	
93.	Petőfi: János vitéz 21—22. rész	
94.	Petőfi: János vitéz 23—25. rész	
95.	Petőfi: János vitéz 26—27. rész	
96.	Összefoglalás: Petőfi és a János vitéz	
97.	Témazáró	
98.	A témazáró értékelése, a hiányosságok pótlása, versolvasás, versmondás	K
99.	Vetélkedő a népművészet, népköltészet témaköréből	K
100.	Könyvtári ismeretek: a katalógushasználat gyakorlása. Mit olvassunk?	K
101.	„Hang”-os világban élünk	
102.	Hogyan keletkeznek a beszédhangok?	
103.	Magánhangzók és mássalhangzók	
104—105.	Magas és mély magánhangzók	
106—107.	Hangrend és illeszkedés	
108.	A hang és a betű	
109—110.	A magánhangzók és mássalhangzók helyesírása	
111.	A betűrend	
112.	A betűrend gyakorlása (pl. katalóguscédulákkal)	K
113.	Írástörténet	
114.	Képolvasás, rejtvények	
115.	Fekete István művei (csoportos felkészülés, választás alapján)	K
116—117.	A helyesírás alapjai; kiejtés és helyesírás	
118.	Szóelemzés és helyesírás	
119.	Hagyomány és helyesírás	
120.	Helyesírási gyakorlás, az alapelvek tudatos felhasználása	
121—124.	A teljes hasonulás	
125—126.	Az elválasztás (szótagolás)	
127.	Összefoglalás: a hangok, betűk, a helyesírási tudnivalók	
128—129.	Ki mit tud a magánhangzókról, a mássalhangzókról?	
130.	A Ki mit tud-ok elemzése, a hiányosságok pótlása	
131.	Ellenőrző dolgozat	
132.	Dolgozatjavítás, a hiányosságok pótlása, gyakorlás szükség szerint, játékos feladatok	
133.	Könyvtári ismeretek: idegen szavak kiejtése	K
134—135.	Eric Knight: Lassie hazatér	K
136.	Szabó Lőrinc versei; Debrecenben; Hatodnap	K
137—138.	Gárdonyi: Büntérgyalás	
139.	Móra: A másik család	
140.	Mikszáth: Az első dolgozat	
141.	Gyurkovics: A tanár úr notesza	
142—146.	Móricz: Fillentő	
147.	Irányított olvasás a könyvtárban: Móra-, Móricz-, Gárdonyi-novellák	K
148.	Meghívó anyák napjára — versolvasás, verstanulás	K
149—150.	Arany: Családi kör	
151—152.	Sánta: Mag a tarlón	
153.	Rembaud: A kenyérlesők	
154.	Kassák: Tengerszék	

- 155—161. Tamási Áron: Hűséges Mártonka
Molnár F.: A Pál utcai fiúk
162. Fogalmazási gyakorlás: a levél jellemzői
163. Dolgoztatás: elbeszélés leíró résszel, levél formában
164. Dolgoztatás
165—166. Gajdar: Timur és csapata
167. Levelezőlap, képeslap írása
168—169. Gyermekversek olvasása, elemzése
170. A versírás, versmondás gyakorlása
171. Összefoglalás: Rólad szól a mese...
172. Témazáró írás
173. A témazáró elemzése, a hiányosságok pótlása
174. A tanult nyelvtani anyag összefoglalása, versenyfeladatok
175—176. A tanult irodalmi anyag összefoglalása, vetélkedő

K
K

Az órák számától függően lehet még: ünnepi óra; kiegészítő anyagok feldolgozása: ajánlott művek (pl. Mándy: Csutak és a szürke ló); irányított vagy szabad olvasás a könyvtárban; kreatív feladatok stb.

Jó, ha az iskolai könyvtárat minél több alkalommal igénybe lehet venni, s nemcsak a könyvtári ismeretekkel foglalkozó órákon, hanem mindazoknál, amit „K” betűvel jelöltem meg. Ha ez nem sikerül, akkor megfelelő letéti állománnyal, ill. a tanulók saját könyveinek behozatalával kell elérni, hogy a szükséges könyv a tanulók rendelkezésére álljon adott órán, adott időpontban.

Természetesen, ha hetekig nem veszünk pl. új nyelvtani anyagot, s ha hagyományos irodalomórákat tartanánk csak, bizony elfelejtenék a tanulók, miről volt szó előzőleg. Ez a fajta elosztás mindenképpen rákényszeríti a nevelőt, hogy komplexen tervezzen. Bizonyos inspirációt ad erre a taneszközrendszer — könyv, munkafüzet — is, a választható feladatsorok között mindig van olvasást, szóbeli vagy írásbeli fogalmazást, beszédművelést, helyesírási gyakorlást kívánó feladat is. Ezek mellett önállóan szerkesztett feladatokkal be kell építeni az előző blokkban megismert nyelvtani tudnivalók folyamatos gyakorlását vagy mondatelemzést, illetve felidézni, felszínen tartani az irodalmi ismereteket, pl. verset mondani-írni, meséket dramatizálni, párbeszédek alkotni, az elméleti tudnivalókat gyakorolni, felhasználni és sokat olvasni.

Jó osztállyal gyorsabban, de gyengébbel is következetes munkával el lehet érni, hogy a hosszabb műveket ne az órán kelljen elolvasni, s ezzel is időt veszíteni, hanem előzetes otthoni (napközis, tanulószobai) feladat ezek elolvasása. Eleinte nem árt szempontot adni az olvasáshoz, néhány dolog írásbeli rögzítését kérni, főleg azért, hogy biztosan el is olvassák a tanulók, amit kell. De jobb őket minél hamarabb arra szoktatni, hogy saját maguk jegyezzék fel, amit lényegesnek tartanak, amit nem értenek, amit szeretnének megkérdezni vagy elmondani az órán.

A nyelvtani anyagrészek többszörös feldolgozása alatti folyamatos feladat lehet pl. egy-egy ajánlott mű elolvasása, ill. újraolvasása. Így a kötelező olvasmány mellett több ajánlott mű feldolgozására is lehetőség lesz a tanév során. Sőt, a gyerekek olvasottságától, érdeklődésétől, az iskolai könyvtár állományától függően a tanterv által ajánlott művek helyett más művek is feldolgozhatók ugyanannak a követelményszintnek, célnak megfelelően. Javasolható az is, hogy egy-egy csoport (pl. napközisek) készüljön választott (és a nevelő egyetértésével is találkozó) mű bemutatására, elemzésére.

Különösen az 5. osztályban ajánlatos még a sok játékos, versenyszerű feladat, a szerepjátzás, a bábozás beiktatása. De érdemes önálló alkotó tevékenységre (mese-, novella-, versírás és -előadás; illusztrációkészítés; „film”-készítés stb.) is minél több lehetőséget adni, már csak azért is, mert tehetségeket lehet vele felfedezni, s azután már „csak” irányítani, fejleszteni kell őket.

Az órák aznapi egymásutánisága lehetővé teszi, hogy ne kelljen egy órán teljes-
ségre, befejezettségre törekedni a témát illetően, a két (netán három) magyar- (anya-
nyelvi) óra egymásba átfolyhat, s együtt lesz kerek, befejezett.

Az órarend gondjai, a helyi adottságok, az előző órák eredményessége vagy
eredménytelensége (pl. további gyakorlás szükséges), alakíthatják, változtathatják
a beosztást. Bár a tematikus tervezés híve vagyok, de csak nagy vonalakban, s az
órát megelőzően rögzítem véglegesen vázlatban, mint szeretnék elérni a gyerekekkel
másnap.

Természetesen, vannak dolgok, amik a gyerekektől igényelnek hosszabb felkés-
szülési időt (pl. vetélkedőre, egy-egy mű bemutatására felkészülés), ezeket jó előre
meg kell beszélni velük, meg kell szerveznie a nevelőnek.

Ez az általam ismerttetett tananyagfelosztás egy variáció, egy lehetőség, próbál-
kozás az eredményesebb munka érdekében. Azt hiszem, nem könnyű a tantervi köv-
etelményszintet elérni, a tanulókat önálló ismeretszerzésre, kreativitásra nevelni, ugyan-
akkor az alapkészségeket is folyamatosan fejleszteni, gyakoroltatni. Az eredményért
mindenütt — tanulóknak és nevelőnek egyaránt — meg kell dolgozni.

